

Сьогодні держави можуть вести боротьбу з нелегальною міграцією через зміцнення прикордонної служби, що далеко не для всіх держав, особливо невеликих, можливо. Можуть вони вести боротьбу із цим злом через удосконалення законів про громадянство, а також вживаючи кримінально-правових заходів. У багатьох державах незаконний перехід державного кордону тягне за собою кримінальне покарання.

Враховуючи небезпечний характер цих злочинних дій, необхідно використовувати силу кримінального закону, зокрема удосконалюючи законодавство, приймаючи відповідні закони, оскільки нелегальна міграція як явище тягне за собою відкрито шкідливі наслідки і приховані наміри, що явно суперечать поняттю поваги державного суверенітету, що носять у деяких випадках експансіоністський характер.

VII Конгрес ООН прийняв Міланський план дій (з попередження злочинності і поводження з правопорушниками), де пропонується проводити дослідження таких нових вищезгаданих видів кримінальних злочинів.

Література

1. Преступления международного характера. — М.: Юрид. лит., 1979.
2. Преступления против мира и человечества. — М.: Наука, 1967.
3. Преступность и реформы в России: Сб. ст. / Под ред. А. И. Долговой. — М., 1998.
4. Преступность, социальный контроль и права человека. — О., 1996. — Т. 1.
5. Проблемы теории государства и права: Учебник / Под ред. С. С. Алексеева. — М.: Юрид. лит., 1987.
6. Рагипский М. Ю., Розенблит С. Я. Процесс главных японских военных преступников. — М., 1950.

УДК 343.2.01

Д. О. Балобанова

ВИКОРИСТАННЯ ДЕФІНІЦІЙ У КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНІ

У науці кримінального права одним з найбільш важливих визнається правило побудови диспозиції та санкції. Дослідження правозастосовчої практики показує, що помилки у кваліфікації злочинів нерідко пов'язані з недоліками формулювання кримінально-правових норм, особливо їх диспозицій* [1]. Значні труднощі виникають при зрозумінні бланкетних диспозицій, в яких нерідко мають місце серйозні термінологічні відмінності від тих самих понять в інших галузях законодавства.

У науці кримінального права неодноразово вказувалось на те, що те чи інше формулювання кримінально-правового припису впливає на досягнення спеціальної та загальної превенції. У зв'язку з цим одним з напрямків при вдосконаленні кримінального законодавства є покращення кримінально-правових формулювань, щоб вони вірно сприймалися громадянами, збігалися з етичними

уявленнями суспільства про добро та зло та спонукали до відмови від антисуспільної поведінки. Формулювання кримінально-правового припису не повинно народжувати зайвих труднощів для правозастосовувача у тлумаченні та застосуванні відповідних кримінально-правових заборон, призводити до помилок у застосуванні кримінального закону. «Буква» кримінального закону повинна бути визначена в його тексті так, щоб вона була гарантією законності [2].

Безсумнівно, мають рацію А. Ю. Чупрова та Є. В. Чупрова, коли пишуть, що «в иерархии задач, стоящих на сегодняшний день перед уголовным правом, одно из первых мест занимает формирование понятийного аппарата отрасли» [3].

Більшість правovedів погоджуються в думці, що дефініції «способствуют правильному пониманию и применению закона, а значит, улучшают качество и весь механизм правового регулирования» [4].

Однак з приводу великої кількості визначень у законодавстві деякі вчені відгукуються досить негативно. Так, Ю. А. Тихомиров пише, що «сейчас... наблюдается увлечение дефинициями как «визиткой» закона» [5]. Ще А. А. Ушаков у 1967 році відзначав, що «определения, даваемые терминам в самом законе ...имеют и отрицательную сторону. Ведь они удлиняют и загромождают законодательство» [6]. На цю ж обставину вказував й А. Нашиц: «Закон — это не теоретическая работа и не учебник, и поэтому объяснение в самом законе применяемых в нем терминов не должно вести к злоупотреблению приемом определения» [7].

Здається, що зазначена позиція вчених у деякій мірі є виправданою. Дійсно, немає необхідності визначати ясно та зрозумілі усім речі. Але, якщо тлумачення змісту чи значення терміна, який має місце у нормативно-правовому акті, вірогідно може виявитися важким для його адресата, то до такого терміна доцільно дати легальне визначення, хоча це й призведе до збільшення тексту.

У легальному визначенні потребують усі правові поняття, які мають ключове значення, тобто поняття, за допомогою яких зрозумілим стає загальний цільовий зміст конкретного нормативно-правового акта.

Неправовому поняттю легальне визначення доцільно давати у таких випадках: 1) коли поняття являє собою основу та специфіку відносин, що регулюються, й термін, який визначає поняття, не є загальновикористовуваним, а його значення — загальновідомим, тобто коли поняття визначено вузькоспеціальним терміном чи іноземним словом; 2) коли при включенні в текст нормативно-правового акта загальновикористовуване слово змінює свій зміст, внаслідок чого воно отримує інше значення, ніж звичайно; 3) коли слово у повсякденній мові має декілька значень; 4) коли для цілей конкретного нормативно-правового акта важливими є окремі аспекти поняття.

Приймаючи рішення про включення визначень до нормативно-правового акта, слід мати на увазі ще одну обставину: «Omnis definition periculosa est» («будь-яке визначення небезпечне»). Ця проблема, яка неодноразово порушувалася в юридичній літературі [8], має два аспекти.

По-перше, «небезпека» може заключатися у невірному застосуванні слів у визначальній частині, що може призвести до звууження чи розширення понят-

тя, яке визначається, у порівнянні з тим змістом, який дійсно мав на увазі законодавець.

По-друге, «небезпека» легальних визначень виявляється в тому, що форма може не встигати за даними про предмети, явища, процеси, які змінюються, що шкодить регулюванню суспільних відносин, які розвиваються. У зв'язку зі значною кількістю нормативно-правових актів, які приймаються в теперішній час, законодавець не завжди може своєчасно робити відповідні зміни легальних визначень. Однак це саме можна сказати про небезпеку законодавства в цілому, але ніхто не заперечує його значущості у побудові правопорядку.

Відносно визначень можна відзначити, що ступінь їх відповідності дійсному змісту понять та намірам законодавця залежить від ступеня вивченості предмета та від якості самого визначення. Визначення, які відповідають літературним, фактичним та логічним вимогам, здатні протягом тривалого часу зберігати свій зміст.

Вирішивши питання про необхідність легального визначення того чи іншого поняття, законодавець повинен вірно розташувати його в тексті кримінального закону, інакше кажучи, вірно вибрати засіб його закріплення.

Традиційний засіб розташування легальних визначень у законі — при першій згадці терміна. При цьому визначення може формулюватися у вигляді самостійної статті, частини, пункту нормативно-правового акта; у вигляді окремого абзацу у статті чи пункту закону; за допомогою виразу «тобто»; в дужках після першого використання терміна; без дужок за допомогою дефісу. Тут зміст терміна буде сприйматися у контексті, де можуть бути додаткові характеристики поняття.

Однак у теперішній час найбільш частим засобом є включення визначень головних понять в окрему статтю, яка передує іншим положенням. Безсумнівним плюсом розміщення законодавчих дефініцій в окремій статті є структурна зручність: при необхідності з'ясувати зміст того чи іншого терміна, який має місце в будь-якій частині закону, не потрібно шукати статтю, в якій цей термін застосовується вперше, досить звернутися до початку нормативно-правового акта.

Поряд з окремою статтею, яка присвячена легальним визначенням, законодавець включає до тексту закону додатково визначення понять, які не увійшли до цієї статті, при першій їх згадці. Такий засіб розташування дефініцій в тексті нормативно-правового акта в літературі іноді називають комплексним [9].

При даному способі використання дефініцій неосновними поняттями будуть ті, які застосовуються тільки на певній ділянці закону, наприклад в рамках однієї статті чи глави, а основні поняття — ті, які застосовуються на протязі всього тексту.

Необхідно у Загальну частину Кримінального кодексу України включити спеціальну главу, яка буде присвячена роз'ясненню термінів, вказаних в статтях Кримінального кодексу. Така практика застосовується в кримінальному законодавстві іноземних країн. Наприклад, в КК ФРН є спеціальна глава II, в якій надається роз'яснення термінів, в ній надаються більш 20 пояснень та

роз'яснень: хто є родичем, службовою особою, суддею та ін. [10]. В КК Швейцарії має місце спеціальна ст. 110, в якій надається пояснення термінів закону. Наприклад, роз'яснюється, хто є родичем, членом родини, чиновником, що розуміється під документами та ін. До речі, незважаючи на таку статтю, в цьому кодексі мають місце терміни, схожі з КК України, які теж не роз'яснюються законом. До них можна віднести: безпорадний стан, особливу безсовісність, низькі мотиви та ін. [11].

Дійсно, законодавче тлумачення термінів, які використовуються у кримінальному законі, сприяє правильному його застосуванню, та українському законодавцю можна порадити використовувати міжнародний досвід легального тлумачення термінів (наприклад, у конвенціях ООН).

Примітки

- * На цей факт звертав увагу ще Ф. Бекон, який відзначав, що неясність законів може впливати в тому числі й з «двусмысленного или невразумительного и не очень отчетливого их изложения».

Література

1. Бекон Ф. Собрание сочинений. — М., 1971. — Т. 1. — С. 520; Вопленко П. П. Причины ошибок в правоприменении // Советское государство и право. — 1982. — № 4. — С. 103–108; Ковалев М. И. Роль законодательной техники в кодификации норм уголовного законодательства // Вопросы совершенствования уголовно-правовых норм на современном этапе. — Свердловск, 1986. — С. 4–10; Семенов И. А. Законодательная техника советского уголовного права: Автореф. дис... канд. юрид. наук. — Свердловск, 1983. — С. 16; Ильюк Е. В. Законодательная техника построения диспозиции статьи уголовного закона: Автореф. дис... канд. юрид. наук. — Свердловск, 1989. — С. 17; Миронский Б. А. Теоретические основы совершенствования советского уголовного законодательства. — Ташкент, 1983. — С. 15; Козлов А. П. Отягчающие обстоятельства в советском уголовном праве: Автореф. дис... канд. юрид. наук. — М., 1978. — С. 16.
2. Кузнецова Н. Ф. Совершенствование норм о преступлении // Проблемы совершенствования уголовного закона. — М., 1984. — С. 27–40.
3. Чупрова А. Ю., Чупрова Е. В. К вопросу о понятийном аппарате в разделе о преступлениях в сфере экономики // Нормотворческая и правоприменительная техника в уголовном и уголовно-процессуальном праве. — Ярославль, 2000. — С. 65.
4. Савицкий В. М. Язык процессуального закона: вопросы терминологии. — М., 1987. — С. 64. См. также: Керимов Д. А. Культура и техника законодательства. — М., 1991. — С. 76; Пиголкин А. С. Язык закона. — М., 1994. — С. 87.
5. Тихомиров Ю. А. О правилах законодательной техники // Государство и право. — 2000. — № 5.
6. Ушаков А. А. Очерки советской законодательной стилистики. — Пермь, 1967. — С. 172.
7. Нашиц А. Правотворчество: теория и законодательная техника. — М., 1974. — С. 194.
8. Полянский П. П. О терминологии советского закона // Проблемы социалистического права. — М., 1938. — С. 132; Бергель Л. Общая теория права / Под общ. ред. В. И. Давыденко. — М., 2000. — С. 352.
9. Туршпин В. Ю. Проблема выбора оптимального способа закрепления дефиниции в законодательном тексте // Законодательная техника современной России: состояние, проблемы, совершенствование: Сб. ст.: В 2 т. / Под ред. В. М. Барацова. — П.Новгород, 2001. — Т. 1. — С. 251.
10. Уголовный кодекс ФРГ. — М., 1996. — С. 14–15.
11. Уголовный кодекс Швейцарии. — М., 2000. — С. 47.